

lu'na Armağan içinde), İstanbul 1991, s. 70; Selânikî, *Tarih* (İpsirli), bk. İndeks; Koçi Bey, *Risâle* (Aksüt), s. 29; Tevkiî Abdurrahman Paşa, *Kânûn-nâme* (MTM, I/3 [1331] içinde), s. 514; Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-be'yân fî Kavânîn-i Âli Osmân* (haz. Sevim İlğürel), İstanbul 1998, s. 58, 82, 207-246; Teşrifatizâde Mehmed, *Defter-i Teşrifât*, İÜ Ktp., TY, nr. 9810, vr. 108^b; *Anonim Osmanlı Tarihi: 1099-1116/1688-1704* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 2000, s. 40, 43, 104-106, 175-176, 205, 247, 262, 266-268, 290, 440-442; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 58-68, 271-272, 423, 636, 741, 813; M. Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Müessesese Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul 1977, s. 112; Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, İstanbul 1986, s. 65; Halil Sahillioğlu, *Türkiye İktisat Tarihi: Giriş, Bazı Kurum ve Kavramlar*, İstanbul 1989, s. 56, 66; Filiz Karaca, *Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifât Müessesesi* (doktora tezi, 1997), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 38-40; Ahmed Refik, "Enderrün-ı Hümâyûn Devâir-i Âliyesinden: Arz Odası", *TOEM*, sy. 38 (1334), s. 115; Ö. Lutfi Barkan, "H. 974-975 (1567-1568) Malî Yılına Âit Bir Osmanlı Bütçesi", *İFM*, XIX/1-4 (1957-58), s. 284, 303; Muzaffer Doğan, "Osmanlı İmparatorluğunda Makam Vergisi: Caize", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 7, İstanbul 2002, s. 35-74.

FİLİZ KARACA

PİYÂLE PAŞA

(ö. 985/1578)

Osmanlı kaptan-ı deryâsı, vezir.

"Evâil-i Muharrem 980" (14-23 Mayıs 1572) tarihli *Pertev Paşa Vakiyesi*'nin şahitleri arasında adı Piyâle b. Abdurrahman olarak geçer (vr. 119^b). Macaristan'ın Tolna şehrinden Hırvat asıllı bir ayakkabıcının oğludur (Gerlach, I, 103). Mohaç Muharebesi esnasında (932/1526) esir edilen Piyâle, Başdefterdar İskender Çelebi'nin maiyetinde iken onun idamı üzerine (941/1535) saraya alındı (Âlî Mustafa Efendi, vr. 263^a). Kaptan-ı deryâlığı sırasında hıristiyan annesini İstanbul'a getirttiği bilinmektedir (Betzek, s. 36).

954'te (1547) kapıcıbaşı oldu ve 13 Safer 962'de (7 Ocak 1555) Sinan Paşa'nın yerine 550.000 akçelik hac geliriyle Gelibolu sancak beyi olarak kaptanlığa getirildi (BA, MD, nr. 1, hk. 1568). Akdeniz'e yapacağı ilk sefer için Kanûnî Sultan Süleyman'ın Tercan ovasından gönderdiği fermanda gerekli hazırlıkları yapması ve Akdeniz'de Fransa donanması ile birleşerek İspanya'ya karşı mücadele etmesi emredildi. Bunun üzerine 24 Cemâziyelâhır 962'de (16 Mayıs 1555) Galata ve Gelibolu'daki gemilerde bulunan reis, cenkçi, kürekçi, alatçı (halatçı) ve marangoz gibi gö-

revlilerin maaşı için Piyâle Bey'e 6.574.152 akçe teslim edildi (BA, D. BRZ, nr. 20617, s. 168). Piyâle Bey kumandasında altmış kadirgadan oluşan Osmanlı donanması Fransa'ya yardım maksadıyla Receb 962 başlarında (22-31 Mayıs 1555) denize açıldı ve bu seferde Karlı-ili sancak beyi Turgut Reis'in de desteği sağlandı (Lokmân b. Hüseyin, vr. 73^a). Önce Pulya kıyılarına vurarak 6 Şâban 962'de (26 Haziran 1555) Mesine Boğazı üzerindeki Riçe Kalesi'ni fethetti. Bölgeye yapılan çıkarma sırasında etrafı yağma ve tahrip eden Piyâle Bey, Andrea Doria'yı takip amacıyla İtalya'dan İspanya sahillerine kadar büyük bir deniz harekâtı yaptı (BA, MAD, nr. 23305). Bu arada Korsika yakınlarındaki Elbe adası kuşatıldıysa da alınmadı. Ertesi yıl baharda kırk beş kadirga ile Cezayir'e gitti ve Cezayir Beylerbeyi Sâlih Paşa'nın yardımıyla Vehrân Kalesi'ni İspanyollar'dan geri aldı (Kâtib Çelebi, s. 106). Lokmân b. Hüseyin ise Vehrân'ın kuşatıldığını, ancak İstanbul'dan Uluç Ali Reis ile gelen ferman üzerine fethedilemeden kuşatmanın kaldırıldığını ve İstanbul'a dönüldüğünü belirtmektedir (*Zübdetü't-tevârîh*, vr. 73^b).

Piyâle Bey, Receb 964'te (Mayıs 1557) emrindeki 100'den fazla kadirgadan oluşan donanmasıyla İspanya'nın işgali altındaki Tunus'un Benzert şehrini fethetti ve Kuzey Afrika sahillerinde koruma görevini yerine getirdi. 19 Safer 965'te (11 Aralık 1557) Akdeniz seferinden dönüşünde sunduğu pişkeşler arasında yirmi gülman, çatma, kadife, kemha, atlas ve çuka gibi değerli kumaşlar bulunuyordu (BA, D. BRZ, nr. 20618, s. 85). Bu başarısı üzerine "mîr-i mîrân-ı Cezâyir ve kapudan" unvanıyla Cezâyir-i Bahr-i Sefid beylerbeyliğine getirildi (BA, KK, nr. 216 A, s. 107; BA, D. BRZ, nr. 20618, s. 40). Bir yıl sonra 150 kadirgadan oluşan donanma ile yeniden Akdeniz'e açıldı. İspanya'ya ait Minorca adasına baskın düzenleyerek asker çıkardı; pek çok esir ve ganimet alıp en önemli şehri Ciudedela'yı (Siyedela) ele geçirdi. 966 (1559) yaz aylarında koruma göreviyle emrinde seksen sekiz kadirga olduğu halde yeniden Akdeniz'e açıldı, müttefik Haçlı donanması hakkında bilgi topladı, onların Trablusgarp'ı alarak Cezayir'e gitmeyi planladıklarını öğrendi (TSMA, nr. E. 595).

İspanya yönetimindeki müttefik hıristiyan donanması 14 Cemâziyelâhır 967'de (12 Mart 1560) Cerbe adasını işgal etti. Bunun üzerine Piyâle Paşa, 120 kadirgadan oluşan donanmasıyla 1 Receb 967'de (28 Mart 1560) İstanbul'dan yola çıktı. Piyâle Paşa'ya gönderilen 14 Receb 967 (10

Nisan 1560) tarihli görev beratında Trablusgarp ve diğer Osmanlı topraklarının korunması emri verilmiş ve Yalvaç kadısı donanma askerine kadı tayin edilmişti (BA, MD, nr. 3, hk. 892, 899, 959). 1 Şâban'da (27 Nisan) Modon'a ulaşan ve ikmal yaptıktan sonra Malta üzerine giden Piyâle Paşa 12 Şâban'da (8 Mayıs) Gozo adasına ulaştı. Burayı yağmaladı ve müttefik donanması tarafından korunan Cerbe adasına hareket etti. 15 Şâban'da (11 Mayıs) iki donanma arasında başlayan ve üç gün süren çatışmada on dokuz kadirgasına el konulan ve yirmi altı barçası tahrip edilen müttefikler geri çekildi; on bir kadirgaları Cerbe Kalesi'ne sığınmak zorunda kaldı (BA, MD, nr. 3, hk. 1268). Trablusgarp Beylerbeyi Turgut Paşa'nın da katılımıyla başlayan Cerbe Kalesi kuşatması yaklaşık iki ay sürdü ve 7 Zilkade'de (30 Temmuz) fethedildi. Piyâle Paşa beş gün Cerbe'de kaldıktan sonra önce Trablusgarp'a, oradan 20 Zilkade'de (12 Ağustos) Rumeli kıyılarına ve 4 Zilhicce'de (26 Ağustos) Preveze'ye geçti (TSMA, nr. E. 3465). Donanmanın 6 Muharrem 968'de (27 Eylül 1560) İstanbul'a dönmesi üzerine Piyâle Paşa ve donanmadakilere terakki verildi; bu zafer sebebiyle Piyâle Paşa, Muharrem 969'da (Eylül 1561) Şehzade Selim'in kızı Gevher Han ile evlendirildi (Lokmân b. Hüseyin, vr. 76^a). Cerbe zaferinin yankılarını o sırada İstanbul'da bulunduğu için yakından izleyen Busbeke, İstanbul halkının ve sahildekiyalı köşküne gelen padişahın Piyâle Paşa emrindeki donanmanın beraberindeki esir, ganimet ve ele geçirilen gemileri, özellikle esir edilen amiral gemisi üstündeki ünlü hıristiyan amirallerini seyrettiğini anlatmaktadır (*Türk Mektupları*, s. 223-235).

Piyâle Paşa, 972'de (1565) Malta üzerine düzenlenen sefere 240 gemiden oluşan donanmanın kumandanı olarak katıldı. Sefer serdarı beşinci vezir Mustafa Paşa idi. 20 Şevval 972'de (21 Mayıs 1565) Mersaşolok Limanı'ndan Malta'ya asker ve

Piyâle Paşa'yı tasvir eden yağlı boya tablo (İstanbul Deniz Müzesi)

mühimmat çıkarıldı. Kuşatma süresinde Piyâle Paşa donanmayı Mersa Muscet Limanı'nda demirledi ve zaman zaman adanın etrafını kontrol amacıyla keşifte bulundu. Ancak üç buçuk ay süren kuşatmaya ve şiddetli çatışmalara rağmen ada alınmadı. Ertesi yıl yetmiş kadırga ile Akdeniz'e açılırken Sakız'a uğrayarak 24 Ramazan 973'te (14 Nisan 1566) adadaki Ceneviz idaresine son verdi. Ardından İtalya kıyılarında gitti ve Pulya bölgesini yağmaladıktan sonra İstanbul'a dönüşünde Sakız'ın Osmanlı topraklarına katılışı sebebiyle kendisine gazi unvanı verildi (BA, MAD, nr. 350, s. 10-13).

Yeni padişah II. Selim'in Belgrad dönüşünde İstanbul'da düzenlenen karşılama töreninde hazır bulundu ve Cemâziyelevvel 974'te (Kasım-Aralık 1566) yapılan ilk divan toplantısında padişah damadı olarak hizmetlerinden dolayı kubbe vezirliği verildi. Ayrıca kaptanlık haslarına 400.000 akçelik has geliri ilâve edildi ve kaptanlık görevine Zilkade 975'e (Mayıs 1568) kadar devam etti (BA, MD, nr. 7, hk. 1440, 1528; Selânikî, I, 58; Lokmân b. Hüseyin, vr. 78^b). Piyâle Paşa, kış mevsimini Edirne'de geçirmeyi kararlaştıran II. Selim tarafından Zilhicce 974'te (Haziran 1567) İstanbul'un muhafazası ile görevlendirildi. Bu sırada İran'dan gelen Şah Tahmasb'ın elçisi Şah Kulu Han ve kalabalık maiyetini büyük bir gösteriş içinde kadırgalarla Üsküdar'dan İstanbul'a geçirdi ve kaldıkları süre içinde selâtin camilerini gezdirdiği gibi devlet merasimi gereği ikramda bulundu (Selânikî, I, 68-69).

Kıbrıs seferi için hazırlanan donanmaya Piyâle Paşa üçüncü vezir olarak serdar tayin edildi. Emrindeki doksan beş savaş ve nakliye gemisinden oluşan filo 20 Zilkade 977'de (26 Nisan 1570) İstanbul'dan hareket etti. Donanma Kıbrıs'a ulaştığı sırada Piyâle Paşa askeriyeye Tuzla'dan karaya çıkarak Serdar Lala Mustafa Paşa'nın otağını kurdu, kısa sürede orduyu ve mühimmatı adaya taşıdı. Daha sonra donanma ile adadan ayrıldı, denizden gelebilecek yardıma karşı adayı koruma altında tutmakla görevlendirildi. Kıbrıs'ın fethi üzerine donanmanın bir kısmını henüz alınamayan Magosa kuşatması için, bir kısmını da adalar arasında koruma amacıyla bıraktı ve Kaptan Müezzinzâde Ali Paşa ile birlikte geri kalan donanmayı alarak İstanbul'a döndü. 979'daki (1571) İnebahtı yenilgisi üzerine emekliye sevk edilen Pertev Paşa'nın yerine ikinci vezir oldu (*Pertev Paşa Vakfıyesi*, vr. 119^b). İnebahtı yenilgisinin ardından başlayan yoğun gemi

inşa faaliyetleri arasında o da İzmit'te kadırgalar yaptırmaya teşebbüs etti (BA, MD, nr. 18, hk. 215).

Kaptan Kılıç Ali Paşa ile birlikte donanma hazırlıklarını yürüten ve yeniden donanma serdarlığına getirilen Piyâle Paşa, Muharrem 981'de (Mayıs 1573) Akdeniz'e açıldı. Bu seferde Pulya kıyılarına çıkarma pek çok esir ve ganimetle 6 Receb 981'de (1 Kasım 1573) İstanbul'a döndü (Lokmân b. Hüseyin, vr. 85^b). 12 Zilkade 985'te (21 Ocak 1578) idrar yolları hastalığı yüzünden öldü ve Kasımpaşa'da yaptırdığı caminin hazînesine defnedildi (*a.g.e.*, vr. 78^b, 93^a; Gerlach, I, 660, 724). Türbesinde hanımı Gevher Han Sultan'dan başka yedi oğlu ve dört kızına ait mezar olduğu kabul edilen Piyâle Paşa'nın çocuklarından bir kısmının önceki hanımından olması muhtemeldir. Gerlach, hânedandan biriyle evlenen devlet adamının eski hanımını boşaması gerektiğini ve Piyâle Paşa'nın eski hanımının da aynı âkibete mâruz kaldığını belirtir (*Türkiye Günlüğü*, I, 422). Vefat eden iki oğlu için 8 Ramazan 978'de (3 Şubat 1571) ve 27 Receb 981'de (22 Kasım 1573) tâziye olarak ikişer hil'at verildiği bilinmektedir (BA, KK, nr. 1768, s. 100^a; nr. 1769, s. 46^b). 984 Muharreminde (Nisan 1576) bir kızı ölmüştür (Gerlach, I, 329). Piyâle Paşa'nın Ayşe, Fatma ve Hatice adlı kızları bulunuyordu. Oğullarından Hızır Bey 971'de (1563-64) Dergâh-ı Âli müteferrikalığına getirildi. Mehmed Bey ise kendisinin vefatından sonra 990'da (1582) Hersek sancak beyi oldu (BA, KK, nr. 1771, s. 71). 8 Muharrem 1009'da (20 Temmuz 1600) diğer oğlu Mustafa Bey'e hazineden 22.000 akçe borç verildiğine dair kayıtlar bulunmaktadır (BA, KK, nr. 1879, s. 312). Piyâle Paşa birçok hayrat yaptırmıştır. Bunların içinde en önemlisi İstanbul Kasımpaşa'daki külliyesidir (bk. PİYÂLE PAŞA KÜLLİYESİ). Ayrıca yine Kasımpaşa'da cami (Küçük Piyâle Paşa Camii), Eyüp'te bir mescid, Mahmud Paşa Çarşısı'nda bir han, sebîl ve sıbyan mektebi, Kilitbahir'de bir cami, Sakız'da cami, han, hamam ve çeşmeler yaptırdığı ve su getirttiği bilinmektedir. Üsküdar'da kendi adıyla anılan bir bahçesi bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, KK, nr. 216, s. 23, 40, 57; nr. 665, s. 6; nr. 1766, s. 103, 104; nr. 1767, s. 2^b, 77^a; nr. 1768, s. 3^b, 8^a, 46^b; nr. 1769, s. 10^b, 15^b, 51^a, 60^b; nr. 1770, s. 3^a; nr. 1866, s. 46; BA, MD, nr. 3, hk. 381; nr. 4, hk. 878-879, 1299-1304, 1306, 1334, 1396, 1403, 1415-1420, 1437; nr. 5, hk. 1490, 1539; nr. 25, hk. 1448; nr. 28, hk. 890; BA, A.NŞT, nr. 1066, s. 307; BA, Cev-Ev., nr. 2/72; Cev-Ev., nr.

16823; BA, D. BRZ, nr. 20619, s. 13; *Pertev Paşa Vakfıyesi*, Beyazıt Devlet Ktp., nr. 5717, vr. 119^b; Celâlzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, vr. 514^a-516^b; Zekeriyâyâde, *Ferâh: Cerbe Savaşı* (haz. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul 1980, tür.yer.; Âli Mustafa Efendi, *Kühû'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 5959, vr. 263^a, 462^b; Selânikî, *Târih*, I, 58, 66-69; Lokmân b. Hüseyin, *Zübdetü'l-tevârih*, Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, nr. 1973, vr. 73^a-76^a, 78^b, 84^b-85^b, 93^a; S. Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576* (ed. Kemal Beydilli, trc. T. Noyan), İstanbul 2007, I, 103, 329, 422, 585, 660, 720, 722, 724; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kıtab fi esfâri'l-bihâr* (haz. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul 1973, s. 103-115, 121-122, 207-208; Hüseyin Ayvansarayî, *Mecmûa-i Tevârih* (haz. Fahri Ç. Derin - Vahid Çabuk), İstanbul 1985, s. 22, 103, 135, 226, 241, 265-266, 423; O. G. Busbecq, *Türk Mektupları* (trc. H. Cahit Yalçın), İstanbul 1939, s. 223-235; J. von Betzek, *Gesandtschaftsreise nach Ungarn und in die Türkei im Jahre 1564/65* (ed. K. Nehring), München 1979, s. 36; İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2006, s. 90-99; a.mlf., "Malta", *DA*, XXVII, 540-541; Safvet, "İkinci Cerbe Harbi Üzerine Vesikalar", *TOEM*, I/1 (1910), s. 20-34; I/2 (1910), s. 85-102; a.mlf., "Minorka'nın Fethi", *a.e.*, III/15 (1912), s. 966; Şerâfeddin Turan, "Piyâle Paşa", *İA*, IX, 566-569; F. Babinger, "Piyâle Paşa", *EP* (İng.), VIII, 316-317.

İDRİS BOSTAN

PIYÂLE PAŞA KÜLLİYESİ

İstanbul'da
XVI. yüzyılın ikinci yarısında
inşa edilen külliye.

Cami, medrese (dârülhadis), tekke, türbe, hazîre, sıbyan mektebi, sebîl, çarşı ve hamamdan oluşan külliye 981'de (1573) II. Selim'in damatlarından Kaptanıderyâ Piyâle Paşa tarafından yaptırılmıştır. Külliye-yenin arsası, Haliç'in kuzeyinde Pırıpâşa deresinin oluşturduğu vadinin derinliklerinde Okmeydanı'nın eteklerinde yer alır. Kasımpaşa'nın merkezinden oldukça uzakta ve XX. yüzyılın ortalarına kadar iskân alanının dışında kalan bu tenha yerin seçimi hususunda Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sinde Osmanlı iskân politikası ve şehircilik tarihi açısından dikkate değer bilgiler bulunmaktadır. Külliyyede XVIII ve XIX. yüzyıllarda kısmî onarımlar gören cami ve türbe ayakta kalmış, hamamın kalıntılarının çevresine XIX. yüzyılda baruthâne inşa edilmiş, çarşı, sebîl, sıbyan mektebi, medrese ve tekke tamamen ortadan kalkmıştır. Külliye-yenin arsası güney ve doğu yönlerinde Piyâle Baruthânesi caddesi, batıda Zincirlikuyu-Baruthâne caddesi, kuzeyde Sel sokağı ile sınırlıdır. Kuzeyden güneye doğru alçalan eğimden dolayı caminin kible duvarı bir istinat duvarı niteliği arzietmekte ve arsayı aralarında